

इलुक्तम् भा०आ०प० । एतासाञ्च चतुर्दशोत्पत्ति स्थानानि क दम्बार्थं वर्णितानि “यथा विबुधसङ्घन्यपसरसो जाम कन्यकाः सन्तीति तासां चतुर्दश कुलानि एकं भगवतः कमलैयोनैर्मनसः ससुत्पन्नम्, अन्यदेदेभ्यः ससुत्तम्, अन्य-दग्नेरङ्गुतम् अन्यत् पवनात् प्रसूतम्, अन्यदम्बतान्मथ्य-सानादुत्थितम्, अन्यज्जलाज्जातम्, अन्यदर्ककिरणेभ्यो निर्गतम्, अन्यत् सोमरश्मिभ्यो निष्पतितम्, अन्यङ्गुमेरु-ङ्गुतम्, अन्यत् सोदामनोभ्यः प्रउत्तम्, अन्यनृत्युना निर्मि-तम्, अपरं मकरकोतुना ससुत्पादितम्, अन्यत्तु दक्षस्य प्रजापतेरतिप्रभूतानां सुतानां मध्ये द्वौ सुते सुनिररिष्टा च बभूवतः, ताभ्यां गन्धर्वैः सह कुलद्वयं जातम् एतमेतान्येकत्र चतुर्दश कुलानि” एतन्मूलं तु विस्तरभया-चोक्तम् । १२दिशि ३ उपदिशि च तयोर्जलहेतुत्वात्तथा-त्वम् “उद्भिकास्थला च क्रतुशामरसाविति” ॥ १५, १५, “उद्भिकास्थला क्रतुस्थला चाश्वरसौ दिगु-पदिषूमे परिचारिके” इति वेददी० । “अश्वरसाविति दिक् च उपदिक् आह” श्रुतेस्तथात्वम् । “मेनका वै अश्वराहपिषोति” भाष्यप्रयोगात् अश्वरसाविति श्रुति निर्देशाच्च नित्यब्रह्मवचनान्तेद्युत्तर्गः कचिदेकवचनान्ताऽपि

अश्वरस्तीर्थं लि० ईत० । १ तीर्थभेदे ।

अश्वरा स्त्री अश्वं रूपमस्यस्याः प्राशस्ये कुञ्जा०र । दिव्य-रूपवत्यां स्वर्गेश्यायाम् “उद्भिन्दती” संजयन्तीनश्वराम्” अ० ४, ३८, १ ।

अश्वरायमागा स्त्री अश्वरस इवाचरति देहसोन्दर्यादिना अश्वरस+क्यङ्-सलोपः कर्त्तरि शानच् । अश्वरस्तुल्य सौन्दर्यवत्यां स्त्रियाम् ।

अश्वव लि० अश्वं जलरसं वाति हिनस्ति वा-कश्चेत० । जलरस-अन्ये ससृष्टे तस्य लवणजलत्वात्तथात्वम् । “ये अश्वव-मर्गवः चित्रराधसस्तेनो रासन्ताम्” ऋ० १०, ६५, ३ ।

अश्वव्य पु० अश्वुभवः “अपोयोनियन्ताहपः” वार्त्ति० सप्तम्या अलुक्, यञ् । जलभवे ।

अश्वस् लि० अश्वु अपसाधने तेजसि सस्ति स्वपिति ससक्तिप् ७त० । १ रूपे तस्य तेजोहेतुत्वात् तथात्वम् २ रूपवति च । “शीर्ष्णा शिरोऽश्वसाशो अर्दयन् अन् बभस्ति हरिते-भिरश्वभिः” अ० ६, ४६, २, “जायेव पत्य उग्रती सुवासा उषा हस्तेव निरिषीते अश्वः” ऋ० १, १२४, ७ ।

अप्सा लि० अपोजलानि सनति ददाति सन-विट् । जल-दातरि “आषाढं सुतुष्टं पृथनासु पमिं स्वर्गमप्सामिति”

ऋ० १, ६१, २१, “अप्सां जलानां दातारम्” भा० ।

“पवस्व देवमादनो विचर्षणिरप्साः” ऋ० ६, ८४ ।

अप्सु लि० नास्ति षु रूपम् (निरुक्तोक्तम्) यस्य । रूपरहिते

“मा त्वा वयं सहसावन्नवीरा माश्वः परि” ऋ० ७, ४, ६,

अश्ववः रूपरहिताः” भा० । अप्राशस्ये न०ब० ।

अप्रशस्तरूपे अश्वरे, “अश्वुजितः” अश्वुजिच्छब्दे दृश्यम् ।

अप्सुचित् लि० अश्वु जलाधारे अन्तरिक्षे क्षियति निव-

सति-क्षि-क्षिप् अलुक्स० । अन्तरिक्षवासिनि देवादौ

“ये देवासो दिव्येकादश स्य पृथिव्यामेकादश स्य अश्वु-

क्षितो महिनैकादश ऋ० १, ३६, ११, य० १८, ६, च

“तद्भेदत्वात् तात्स्थ्यम् अश्वु अन्तरिक्षे क्षियन्ति निव-

सन्तीति” भा० । [ङीप् । जलचरे ।

अप्सुचर लि० अश्वु चरतीति चर-ट् अलुक्समा० स्त्रियं

अप्सुज लि० अश्वुजले तद्भेतौ अन्तरिक्षे वा जायते जन-ङ्

अलुक्स० । १ जलजाते २ अन्तरिक्षजाते “यदग्ने ! दिविजा

अश्वुः” इति ऋ० ८, ४३, २८, “अश्वुजा अन्तरिक्ष-

जाता” इति भा० ।

अप्सुजा पु० अश्वु-जायते जन+विट् अलुक्स० । अश्वे

“अमृतावाप्सतो वज्रैर्वेदेभ्योऽण्डाच्च गर्भतः । सास्त्रो-

हयानासुत्पत्तिः सप्तधा परिकीर्त्तिता” इत्युक्तेस्तस्य बाष्प-

जातत्वात्तथात्वम् “संश्रितो अश्वुः” अश्वुजा सोम

पुरोगवः” य० २३, १४, “अश्वुजा अश्व” इति वेददी० ।

२ वेतसे तस्य जलसमीपजातत्वात् तथात्वम् “अश्वुयो-

निर्वां अश्वोऽश्वुजा वेतस” इति शत०ब्रा० । ३ जलजात-

मात्रे लि० ।

अप्सुजित् लि० अश्वून् अश्वुरान् जयति जि-क्षिप्

अलुक्समा० । अन्तरिक्षस्याश्वुरजेतरि “सुपारः शुश्रवस्तमः

समश्वुजितः” ऋ० ८, १३, २, “अश्वुजितः अन्तरिक्षवर्त्त-

सानानामश्वुराणां जेतारः” भा० ।

अप्सुसम् लि० अश्वु आपः जलानि सन्त्यस्य “अपोयोनि-

यन्ताहपः” वार्त्ति० सप्तम्या मतुप् अलुक्स० च ।

१ जलसंश्रुते आधारज्यभागे । “अश्वुमन्तावाधाराज्यभागा-

विति” सि०कौ० । २ यथेष्टं जललब्धिरि च “न हाश्वु

प्रैत्यश्वुमान् भवति, का०उप० । मरुस्थलोष्पि यथेष्टो-

दकवान् भवतीति” आनन्दगिरिः ।

अप्सुयोग पु० ७त० अलुक्समा० । जलेषु योगे । “जिष्णवे

योगायाश्वुयोगैर्वैद्युनजमि” अथ० १०, ७, ५ ।

अप्सुयोनि लि० अश्वु योनिरुत्पत्तिरस्य अलुक्समा० ।